

ROINN I

PRÓS LITEARTHA

30 MARC

- Ceist 1.** Léigh an sliocht seo agus freagair **trí** cinn de na ceisteanna a ghabhann leis. (15 mharc)
Ní mór ceist **amháin** a roghnú as A agus ceist **amháin** a roghnú as B.
Is féidir an tríú ceist a roghnú as A nó as B. Ní gá níos mó ná **leathanach** a scríobh.
Bíodh na freagraí i d'fhocail féin, chomh fada agus is féidir leat.

‘Tá an Eoraip ansin ar fhíor na spéire.’

Cúlra an Scéil: Ógánach atá ag insint an scéil seo. Ní luaitear a ainm. Tharla cogadh uafásach ina thír dhúchais san Afraic agus d’fhág sé í in éineacht le mórán daoine eile. D’íoc na daoine seo airgead mór le fir a raibh gunnaí acu. Tugadh geallúintí dóibh. Cuireadh isteach i dtrucailí iad agus ghluais siad ar aghaidh i dtreo fhíor na spéire. Sa truail ina bhfuil sé ag taisteal, cásann an t-ógánach le cailín.

1. ‘Is mise Fatima,’ ar sise, ‘tá áthas orm gur tháinig tú slán.’ ‘Mise freisin,’ arsa mise. ‘Cá bhfuil tú ag dul?’ a d’fhiafraigh sí díom. ‘Deirtear liom go bhfuil mé ag dul chun na hEorpa,’ arsa mise. ‘Táimid go léir ag dul chun na hEorpa,’ ar sise, ‘ach cén áit go díreach?’ ‘Níl a fhios agam,’ arsa mise, ‘ach ní féidir go bhfuil an Eoraip chomh mór sin.’ ‘Tá an Eoraip ollmhór, lán de dhaoine,’ ar sise liom. ‘Lán d’airgead, leis,’ arsa mise ag cuimhneamh ar na scéalta a chuala mé. ‘Deirtear go bhfuil ór le fáil ar na sráideanna agus go bhfuil gach duine saibhir.’ ‘Níl a fhios agam faoi sin,’ ar sise go ciúin, ‘ach is cuma liom fad is nach bhfuil aon chogadh ann.’ Bhí meangadh gáire ar a béal agus bhí a cuid fiacal chomh snasta leis an ngealach. ‘Ionann cás dúinn, mar sin,’ ar sise. ‘táimid nasctha le chéile, tusa agus mise.’
2. Fuair sí greim láimhe orm agus d’fháisc sí. Bhraith mé míchompordach go raibh cairdeas agus caidreamh idir mé agus duine eile. Bhí mé ag smaoineamh ar mo theaghlach agus ar mo chairde. ‘Tabharfaidh mise aire duit,’ ar sise, agus níor chuala mé na focail sin le fada an lá. Bhí compord iontu ach bhí cuid díom ag diúltú dóibh. B’fhéidir go raibh tuirse rómhór orm. Nó b’fhéidir nach raibh ann ach go bhfaca mé spotaí dubha ina seasamh i lár na gile agus iad ag cúlú uaim. Ní cuimhin liom mórán eile an oíche sin ach ceapaim gur chuimhin liom an fáscadh láimhe úd eile agus gáire íseal.
3. Ghluaiseamar linn arís an mhaidin ina dhiaidh sin. Bhí Fatima ina suí in aice liom. Ní dúramar mórán i rith an lae. Cheapfá gur shíleamar go gcuirfeadh caint moill orainn. Ní raibh faic le feiceáil ach gaineamh ag síneadh uainn. Cheap mé go bhfaca mé loch uisce ar chlé ach ní raibh ann ach mo shúile ag imirt cleas orm. Bhíomar ag gluaiseacht linn go suaimhneach nuair a stop an truail. Gan choinne chualamar cleatráil ó thrucailí eile. Glórtha daoine go hard agus iad ag béicíl. ‘Tá siad ag iarraidh orainn teacht anuas den truail,’ arsa Fatima liom. ‘Ach nílimid san Eoraip fós,’ arsa mise. ‘Sin é an chuma atá air,’ ar sise.
4. Leis sin sheas fear óg os ár gcomhair. Gunna fada bagrach ina lámh. Bhí idir fhuinneamh is eagla ina shúile. ‘Amach libh,’ ar seisean go borb, ‘seo é deireadh an bhóthair.’ Bhagair sé isteach i líne sinn, líne a bhí chomh cam lena bhéal féin. Bhí teas millteanach ann agus chonaic mé allas ar ghrua Fhatima nach raibh uirthi riamh roimhe sin.
5. Shiúil fear an ghunna suas an líne cham agus ar ais arís, cúpla uair. ‘Seo é deireadh an bhóthair!’ ar seisean linn. ‘Ní rachaidh na trucailí seo níos faide. Thug siad trasna an ghaineamhlaigh sibh agus sin an méid a iarradh orainn. Is fúibh féin atá sé as seo amach.’ ‘Ach cá bhfuil an Eoraip?’ a d’fhiafraigh Fatima de. ‘Cá bhfuil na doirse, na geataí, an obair?’ ar sí. ‘Gheall tú dúinn go dtabharfá sinn go himeall an ghainimh, go tairseach na hEorpa. Ní fheicim imeall anseo. Ní fheicim an Eoraip,’ a dúirt sí go lánmhuiníneach. ‘Ná bíodh aon eagla oraibh,’ arsa fear an ghunna. ‘Tá an Eoraip ansin ar fhíor na spéire.’ Shín sé a mhéar i dtreo fhíor na spéire,’ agus dúirt os ard: ‘Tá an Eoraip thall ansin.’ Rug Fatima greim docht daingean ar mo lámh.

A (Buntuisicint)

- (i) Luaigh **dhá** chúis a raibh na daoine sna truicilí ag dul chun na hEorpa.(**Cúlra & Alt1**)
- *Tharla cogadh uafásach ina dtír dhúchais san Afraic.*
 - *Bhí an Eoraip lán d'airgead.*
 - *Deirtear go bhfuil ór le fáil ar na sráideanna san Eoraip.*
 - *Deirtear go bhfuil gach duine saibhir ann.*
 - *Tugadh geallúintí dóibh.*
 - *Níl cogadh ann.*
 - *Tá an Eoraip mór agus lán de dhaoine*
- (ii) Breac síos **dhá** chúis ar mhothaigh an t-ógánach mí-chompordach le cairdeas Fatima.(**Alt 2**)
- *Bhraith sé míchompordach go raibh cairdeas agus caidreamh daonna aige.*
 - *Bhí sé ag smaoineamh ar a theaghlach agus ar a chairde.*
 - *Bhí tuirse air.*
 - *Chonaic sé spotaí dubha ina seasamh i lár na gile agus iad ag cúlú uaidh. = Níor chreid sé ina chroí istigh go raibh an saol gránna thart.*
 - *Rug sí greim láimhe air.*
 - *Rinne Fatima gáire íseal.*
- (iii) Luaigh **dhá** chúis a raibh allas ar ghrua Fatima. (Alt 4 & Alt 5)
- *Bhí scanradh / faitíos / eagla / inní / buaireamh uirthi.*
 - *Bhí teas millteanach ann.*
 - *Bhí sí ag beartú ceisteanna a chur ar fhear an ghunna.*
 - *Sheas fear le gunna ina láimh os a comhair.*
 - *Shiúil fear an ghunna suas an líne cham cúpla uair.*

B (Léirithuisicint Ghinearálta)

- (i) Luaigh cosúlacht **amháin** agus difríocht **amháin** atá idir an t-ógánach (an scéalaí) agus Fatima. I gcás ceann **amháin** díobh, mínigh a bhfuil i gceist agat.

Cosúlachtaí:

- *B'ionann cás dóibh beirt. Bhí siad beirt ag teitheadh ón gcogadh.*
- *Is daoine óga iad.*
- *Tá siad ag dul chun na hEorpa.*
- *Tá siad beirt ceanúil/grámhar agus cineálta.*
- *Bhí siad tostach / áthasach / eaglach.*

Difríochtaí:

- *Is ceannaire í Fatima. Dúirt sí leis an ógánach go dtabharfadh sí aire dó. Ceistíonn sí fear an ghunna. Ní léiríonn an t-ógánach na tréithe seo.*
- *Tá Fatima níos misniúla ná an t-ógánach. Ceistíonn sí fear an ghunna go lán-mhuiníneach.*
- *Níl Fatima chomh saonta leis an ógánach.*
- *Tá sí gealgháireach, tá sé dáiríre.*
- *Bhraith sé míchompordach ag caint léi. Bhraith sí compórdach ag caint leis.*

(ii) Luaigh **dhá** phointe eolais a léiríonn an teannas atá sa scéal seo.
I gcás ceann **amháin** díobh, mínigh a bhfuil i gceist agat.

- *Tá na daoine sna trucaílí ag teitheadh. / Is teifigh iad na daoine atá sna trucaílí.*
- *Tharla cogadh uafásach ina dtír féin.*
- *Ní raibh a fhios ag éinne go díreach cá raibh siad nó cá raibh a dtíall.*
- *Breac eolas a bhí ag Fatima agus an t-ógánach i dtaobh na hEorpa.*
- *Cuireadh isteach i dtrucaílí iad.*
- *Fir le gunnaí luaite cúpla uair.*
- *Ní dúirt na daoine mórán i rith an lae. Cheapfá gur shíl siad go gcuirfeadh caint moill orthu.*
- *Tá teannas le brath nuair a stopann an trucaíl gan choinne.*
- *Labhair fear (an ghunna) go bagrach / go borb leo.*
- *Bhí idir fhuinneamh agus eagla i súile an fhir a raibh an gunna aige.*
- *Bagraíodh na daoine isteach i líne sa ghaineamhlach.*
- *'Is é seo deireadh an bhóthair,' a duirt fear an ghunna leo.*
- *Tá teannas mór le brath nuair a cheistíonn Fatima fear an ghunna.*
- *Bhraith an t-ógánach míchompórdach.*
- *Bhí Fatima ag cur allais.*

(iii) Cén fáth, dar leat, nár thug an t-údar ainm ar an ógánach (an scéalaí) ná ar an tír a raibh sé ag teitheadh uaithe, sa scéal seo? Luaigh **dhá** chúis.

- *Seasann an t-ógánach do na hógánaigh go léir gan ainm a mharaítear agus a scriostar a saoil le cogadh ar fud na hAfraice.*
- *Is urlabhraí é an t-ógánach seo do ógánaigh i dtíortha na hAfraice atá faoi chois ag cogaidh agus ag foiréigean.*
- *Níl sé ag caint faoi aon tír faoi leith. Seasann an tír seo do na tíortha go léir ar fud a domhain agus na daoine iontu atá scriosta ag cogaidh.*
- *Dá dtabharfadh sé ainm ar an tír bheadh an léitheoir ag iarraidh fíricí an scéil a mhaitseáil le fíricí na staire.*
- *Scéal fíor atá á insint aige agus bhí sé ag iarraidh an t-ógánach a chosaint agus a ainm a cheilt.*

- Ceist 3.** Léigh an dá dhán thíos agus freagair **trí cinn** de na ceisteanna a ghabhann leo. **(15 mharc)**
 Ní mór ceist **amháin** a roghnú as **A** agus ceist **amháin** a roghnú as **B**.
 Is féidir an **tríú ceist** a roghnú as **A** nó as **B**. Ní gá níos mó ná **leathanach** a scríobh.
Bíodh na freagraí i d'fhocail féin, chomh fada agus is féidir leat.

Amhrán an Earraigh

- Tá éinín ag canadh ar bhruacha na Laoi.
 Tá duilleoga glasa ag teacht ar na crainn.
 Tá féar úr ag fás ar na bánta go mín.
4. Mar tá deireadh le codladh na gréine.
- Tá iasc beag ag léim le háthas san abhainn.
 Tá cuileoga ag eitilt, iad bán agus donn.
8. Tá cuach ag cantain le meidhir sa ghleann.
 Mar tá deireadh le codladh na gréine.
- Tá beacha ag bailiú stór meala go dian.
 Tá uan beag ag méileach ag bun an bhóithrín.
12. Tá feirmeoirí sna goirt ag scaipeadh an tsíl
 Mar tá deireadh le codladh na gréine.
- Is éirígí suas, a chairde mo chroí,
 Is líonaigí ard na spéire go binn.
 Le poirtíní béil cuirfear ruaig ar bhrón
16. Mar tá deireadh le codladh na gréine.

(le S. E. Ó Cearbhaill)

Gluais:

- L.1:** bruacha: taobhanna; imill; ciumhais
L.3: bánta: páirceanna
L.7: ag cantain: ag canadh
L.7: meidhir; áthas
L.11: ag scaipeadh an tsíl: ag cur na mbarraí
L.11: goirt: páirceanna; garraithe
L.15: poirtíní béil: amhráin

Glantachán

- Chaitheas amach seantolg
- bord breoite
 cathaoir chráite
4. nuachtáin neamhléite
 bróg gan chara.
- Chóiríos ó bhun go barr
 dhóigh mé
8. shnas mé
 shocraigh mé.
- Chuile short i mboscaí
 nó ar sheilfeanna.
12. Gach rud socair,
 seachas mé féin.
 Ní raibh mé in ann
 ord nó eagar
16. a chur ar mo chuid smaointe.
- Go dtí
 gur chaitheas tusa amach
19. is chuireas an doras faoi ghlas.

(le Colette Nic Aoidh)

Gluais:

- Briathra:** chaitheas; chaith mé; chuireas:
 chuir mé
 chóiríos: chóirigh mé
- L.4:** nuachtáin neamhléite: nuachtáin nár
 léadh
- L.10:** chuile short: gach uile short
L.12: socair: socraithe: in ord is in eagar
L.13: seachas: ach amháin; taobh amuigh de

A (Buntuiscent)

(i) (a) Breac síos **dhá fhuaim** a luann an file sa dán *Amhrán an Earraigh*.

- *éinín ag cantan*
- *an chuach*
- *uan beag ag méileach*
- *poirtíní béil*
- *iasc ag léim*

(b) Breac síos **dhá radharc** a luann an file sa dán *Amhrán an Earraigh*.

- *duilleoga ar na crainn*
- *na bánta féarmhara*
- *féar ag fás*
- *iasc ag léim san abhainn*
- *beacha ag bailiú meala*
- *feirmeoirí ag scaipeadh an tsíl*
- *cuileoga ag eitilt*

(ii) (a) Luaigh **dhá** shórt glantacháin (*nó cúram tí*) a rinne an file sa dán *Glantachán*.

- *Chaith an file troscáin bhriste amach – tolg, cathaoir, bord.*
- *Chóirigh sí an teach, ‘ó bhun go barr’.*
- *Dhóigh sí rudaí.*
- *Chuir sí snas ar rudaí.*
- *Chuir sí rudaí in ord is in eagar ar sheilfeanna.*
- *Chuir sí rudaí in ord is in eagar i mboscaí.*

(b) Cén **fhadhb**, agus cén **réiteach** uirthi, a luann an file in i **línte 14-19** sa dán *Glantachán*?

Ní raibh mé in ann
ord nó eagar
a chur ar mo chuid smaointe.

Go dtí
gur chaitheas tusa amach
is chuireas an doras faoi ghlas.

An fhadhb: *Níorbh fhéidir leis an bhfile ord nó eagar a chur ar a cuid smaointe féin.*

An Réiteach: *Chaith sí ‘tusa’ an dáin amach agus chuir sí ‘an doras faoi ghlas’.*

(iii) Mínigh a bhfuil i gceist ag an bhfile sna **línte 13-16** den dán *Amhrán an Earraigh*.

Is éirígí suas, a chairde mo chroí.
Is líonaigí ard na spéire go binn.
Le poirtíní béil cuirfear ruaig ar bhrón.
Mar tá deireadh le codladh na gréine.

Sna línte seo molann an file do gach duine dul amach agus amhráin a chanadh agus ‘ard na spéire’ a líonadh le ceol. Má dhéantar sin cuirfear an ruaig ar bhrón. Ceiliúradh a bheidh ann mar tá an geimhreadh imithe agus ‘tá deireadh le codladh na gréine’.

B (Léirthuiscint)

(i) Cén **mothúchán** is láidre sa dán *Amhrán an Earraigh*? Tabhair **dhá** phointe eolais faoi.

- Áthas; sceitimíní áthais; gliondar; tógáil chroí; ceiliúradh; dóchas.

Dhá phointe eolais:

- Tá sceitimíní áthais ar an bhfile mar cloiseann sé na fuaimeanna a thugann le fios dó go bhfuil an t-Earrach ann.
- Feiceann sé na radharcanna a thugann le fios dó go bhfuil an t-Earrach ann.
- Tá sceitimíní áthais ar an bhfile mar tuigeann sé go bhfuil an geimhreadh thart.
- Tá sceitimíní áthais ar an bhfile mar tuigeann sé go go bhfuil ‘deireadh le codladh na gréine’.
- Mothaíonn an file chomh háthasach sin go molann sé do dhaoine eile an ócáid a cheiliúradh le ‘poirtíní béil’.

(ii) Cén **saghas duine** í an file sa dán *Glantachán*? Is leor **dhá phointe** eolais a lua.

Tá sé soiléir ón dán gur oibrí dian dícheallach í an file. Is léir go bhfuil sí ag obair go crua mar ghlan sí an teach ó bhun go barr: chaith sí na troscáin bhriste agus na seanpháipéir agus ceann amháin de phéire bróg amach. Dhóigh sí rudaí agus chuir sí rudaí i mboscaí nó ar sheilfeanna. Ag an am gcéanna tá rud éigin ag cur as don bhfile mar ní féidir léi ord nó eagar a chur ar a cuid smaointe. Is dócha gur shíl sí go gceartódh an glantachán an fhadhb a bhí aici ach thuig sí go raibh ‘glantachán’ amháin eile le déanamh. Tugtar sin le fios sna línte: ‘Go dtí / gur chaitheas tusa amach / is chuireas an doras faoi ghlas.’

Is é an léamh is soiléire air seo ná gur duine nó páirtneir an fhile atá í gceist agus gur thuig an file nach mbeadh sí i gceart inti féin go dtí go gcuirfeadh sí an glas ar an doras sin. Tá an ‘tusa’ anseo doiléir d’aon ghnó. Is duine í an file a dteastaíonn uaithi a saol a thosnú as an nua.

(ii) Luaigh **cosúlacht amháin** agus **difríocht amháin** atá idir an dá dhán.

Cosúlachtaí

- Tá obair i gceist sa dá dhán. Sa dán *Amhrán an Earraigh* ‘ tá feirmeoirí sna goirt ag scaipeadh an tsíl’. Sa dán *Glantachán* ghlan an file an teach.
- Samhlaímid na radharcanna atá i gceist sa dá dhán. Sa dán *Amhrán an Earraigh* samhlaímid na radharcanna seo: duilleoga ar na crainn, na bánta féarmhara, iasc ag léim san abhainn, beacha ag bailiú meala, feirmeoirí ag scaipeadh an tsíl. Sa dán *Glantachán* samhlaímid an file i mbun an ghlantachain ag caitheamh na rudaí amach: seantolg, bord breoite, cathaoir chráite, nuachtáin neamhléite. bróg gan chara.
- Tá ceiliúradh i gceist sa dá dhán. Sa dán *Amhrán an Earraigh* ceiliúrann an file teacht an Earraigh. Ceiliúrann sé go bhfuil ‘deireadh le codladh na gréine’. Sa dán *Glantachán* ceiliúrann an file gur aimsigh sí réiteach na faidhbe a bhí ag cur as dí: Ní raibh sí in ann ord nó eagar a chur ar a cuid smaointe go dtí gur chaith sí ‘tusa’ an dáin amach agus gur chuir sí an doras faoi ghlas.
- Daoine luaite sa dá dhán.

Difríochtaí

- *Tá leagan amach rialta ar an dán Amhrán an Earraigh. Sa dán Glantachán tá leagan amach neamhrialta ar an dán.*
- *Tá rithim cheolmhar sna línte sa dán Amhrán an Earraigh. Tá ceithre bhéim sa chéad thrí line i ngach véarsa agus trí bhéim sa cheathrú líne i ngach véarsa. Sa dán Glantachán tá rithim neamhrialta sa dán. Tá an rithim briste agus fad na línte ag teacht leis seo.*
- *Sa dán Amhrán an Earraigh mothaímid an t-áthas a mhothaíonn an file ach sa dá dán eile ní áthas a mhothaímid ach díoma agus frustrachas an fhile go dtí gur shocraigh sí an fhadhb a bhí aici.*